

FORUM ARTIS RHETORICAE

Acta edita in quibus historia, ratio ususq. artis rhetoricae tractantur
Pismo poświęcone historii i teorii retoryki oraz retoryce praktycznej

RETORYKA I RELIGIA RHETORICA ET RELIGIO

SPIS TREŚCI / INDEX

Editorial / Ad Lectorem, s. 4-5

Artykuły / Dissertationes, s. 6-83

Ogłoszenia / Nuntii, s. 84-85

Nr 1-2 (8-9), styczeń-lipiec, rok 2007 [Fasc. 1-2 (8-9), Ianuarius-Iulius A.D. 2007]

FORUM ARTIS RHETORICAE: Acta in quibus historia, ratio ususq. rhetoricae tractantur

[Pismo poświęcone historii i teorii retoryki oraz retoryce praktycznej]

ISSN 1733-1986

Pozycja dofinansowana przez Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego

Miejsce wydania - Warszawa

Wydawca – Pracownia Badań Historii i Teorii Retoryki oraz Sekcja Badań Retoryki Polskiego Towarzystwa Retorycznego

Redakcja / *actorum cooperatices & cooperatores*: mgr Dorota Oleszczak, dr Małgorzata Pietrzak, mgr Marta Rypalska, dr Maria Załęska

Redaktor naczelny / *moderator*: prof. dr hab. Jakub Z. Lichański

Rada Programowa / *Consilium consultorum*: prof.dr hab. Barbara Bogołębska, UŁ, prof. dr hab. Helena Cichocka. UW, prof. dr hab. Stanisław Dubisz, UW, prof. dr hab. Jan Malicki, UŚl., prof. dr hab. Cezary Ornatowski, Univ. San Diego, USA, prof. dr hab. Stanisław Rainko, APS im. M. Grzegorzewskiej

Wydawca: Wydawnictwo DiG,

Adres: Pracownia Badań Historii i Teorii Retoryki,
Kierownik Pracowni – prof. dr hab. Jakub Z. Lichański

Instytut Literatury Polskiej,
ul. Krakowskie Przedmieście 26/28,

00-927 WARSZAWA

Tel.: 0-22-552 10 20, 552 10 09 lub 0-22-669 56 10

www.lichanski.pl ; www.retoryka.edu.pl

Dyżury w Pracowni: pn. 16-18, śr. 17-18, sala 52, III p., w Gmachu Polonistyki UW.

Numery kwartalnika bieżące i archiwalne dostępne w Pracowni

© by Pracownia Badań Historii i Teorii Retoryki Uniwersytetu Warszawskiego

FORUM ARTIS RHETORICAE jest organem Pracowni Badań Historii i Teorii Retoryki Instytutu Literatury Polskiej Uniwersytetu Warszawskiego i Sekcji Badań Retorycznych Polskiego Towarzystwa Retorycznego; dla współpracowników Pracowni oraz członków Sekcji pismo jest darmowe. Aby zostać członkiem Polskiego Towarzystwa Retorycznego i współpracownikiem Pracowni należy kontaktować się z redaktorem naczelnym FORUM.

Copyright pozostaje przy autorkach / autorach tekstów. Wykorzystanie tekstów – wyłącznie za zgodą autorek/autorów i Redakcji.

Copyright holders are the authors of an particular articles. No part of the periodical may be reproduced without the written permission of Pracownia Badań Historii i Teorii Retoryki Uniwersytetu Warszawskiego.

Spis treści / Index

Ad Lectorem / Editorial, s. 4

Editorial / Ad Lektorem , s. 5

Artykuły / Dissertationes

1. Cezar M. Ornatowski, *Rhetoric, Religion, and Politics in the Talks Between the Church and the Authorities in Poland, 1980-1989*, s. 6-29
2. Noemi Marin, *From Banned Rhetoric to Public Legitimacy: Religion and National Discours in Post-Communist Romania*, s. 30-48
3. Ekaterina Haskins, *Religion, Cultural Memory, and the Rhetoric of National Identity in Russia*, s. 49-63
4. Irena Buckley, *La topique chrétienne dans le discours politique contemporain lithuanien*, s. 64-73
5. Jakub Z. Lichański, „*Theology of liberation*” and its Tradition in Poland – Church, Politics, and Rhetoric in 1981-1989, s. 74-83

Ogłoszenia / Nuntii

1. VI Konferencja retoryczna: RETORYKA I NAUKA, 26 października 2007, s. 84
2. Autorzy numeru, s. 85

Szanowni Państwo!

Kolejne, ósmy i dziewiąty numery naszego Pisma są poświęcone jednemu tematowi: *Retoryka Religii w kontekście transformacji w krajach Europy Centralnej i Wschodniej oraz w Rosji*.

Religia i język religii grały ważną i zróżnicowaną rolę w politycznych transformacjach w krajach byłego bloku sowieckiego a także w samej Rosji. W każdym z tych krajów, dyskurs religijny miał inne źródła i wywodził się z innych tradycji historycznych, a także ząbębiał się w inny sposób z nowo powstającymi dyskursami demokracji, suwerenności, społeczeństwa obywatelskiego, czy też tożsamości narodowej. W każdym z tych krajów religia pozostaje też do dziś problemem, zarówno jeśli chodzi o nie całkiem wyjaśnione relacje, jakie zachodziły w przeszłości pomiędzy kościołem a państwem (czy też pomiędzy częścią duchowieństwa a władzą) jak i jeśli chodzi o powiązania pomiędzy religią a polityką czy stosunki państwo-kościół w nowej, demokratycznej terażniejszości.

Artykuły zamieszczone w niniejszych numerach pisma stanowią próby podejścia do tych powiązań i problemów z perspektywy retoryki w kontekstach transformacji w Polsce, Rosji, Rumunii, i Litwie. Autorzy skupiają uwagę przede wszystkim na tym w jaki sposób dyskurs religii był używany do artykułowania, prowadzenia, bądź kontestowania zamierzeń i działań politycznych. W centrum uwagi autorów jest wiec, różnie pojęte i podjęte, zagadnienie powiązań pomiędzy religią i polityką z punktu widzenia retoryki.

Artykuły są rozszerzonymi wersjami referatów wygłoszonych w ramach panelu na XVI konferencji Międzynarodowego Towarzystwa Historii Retoryki – ISHR (pod hasłem “retoryka i religia”) która odbyła się w Strasburgu 24-28 lipca 2007 roku. Celem panelu była refleksja nad powiązaniem pomiędzy religią a polityką, jak i retoryka religii a specyfika kontekstu historycznego, na podstawie przypadków krajów postkomunistycznych, a szczególnie momentu transformacji, tak płodnego pod każdym względem dla badaczy retoryki.

W dziale *Ogłoszenia / Nuntii* podajemy program konferencji *RETORYKA I NAUKA*, 26 października 2007.

Oczekujemy na Państwa jako na autorów i propagatorów idei powrotu do retoryki – do retoryki klasycznej, do *téchne rhetoriké* Arystotelesa, wspartej platońską ideą *kalokagathia*.

Editorial Introduction: Religious Rhetoric and the Political Transformations in Central/Eastern Europe and Russia

Religion and religious discourse played important and varying roles in the political transformations in the countries of the former Soviet block, as well as in Russia itself. In each country, religious discourse came from different sources and historical traditions; it also intersected in diverse ways with the emerging discourses of democracy, sovereignty, civil society, and national identity. In each country, religion remains somewhat of a problem, both in terms of the relationship between church and state (or some segments of the priesthood and the authorities) during the past regime and in terms of the relationship between religion and politics and church and state in the new, democratic present.

The papers presented below explore these intersections and problems in the specific contexts of the transformations in Poland, Russia, Romania, and Lithuania, focusing on how religious language has been used to articulate, pursue, and contest political agendas and action. The authors thus focus, from different angles and in different ways, on the relationships between religion and politics from a rhetorical perspective.

Originally, the papers formed a panel at the 16th conference of the International Society for the History of Rhetoric (on the theme of “rhetoric and religion”) held in Strasbourg, France, on July 24-28, 2007. The theme of the conference was “rhetoric and religion.” The aim of the panel was to interrogate the intersections between religious rhetoric and politics, as well as religious rhetoric and the specificity of the historical context, through the case studies explored in each paper. The papers have been revised and expanded to form the special section of *Forum Artis Rhetoricae*.

Cezary Ornatowski and Jakub Z. Lichanski

PS In the *Advertisements / Nuntii* section we publish the program of the 6th Rhetorical Conference *Rhetoric and Science*, October 26, 2007. We will give information about the Authors of current issue of our periodical.

We expect your collaboration as authors and promoters of the idea of the return to rhetoric: classical rhetoric, Aristotle’s *téchne rhetoriké* and Plato’s notion of *kalokagathia*.

Cezar M. ORNATOWSKI

Rhetoric, Religion, and Politics in the Talks Between the Church and the Authorities in Poland, 1980-1989.¹

Abstract

Religion and politics constitute, and articulate, two different, yet ultimately complementary and intersecting relationships: *divinitas*, the relationship to the transcendent, spiritual, and inner; and *civitas*, the relations that constitute people into a specific, historically existing community. These two types of relations constitute the modalities of the human being in the world. They intersect in the ethical moment, in which “transcendent” principles or moral values are rendered in terms of “political” relations and action. It is this moment of “rendering” that involves rhetoric.

Gaudium et spes, the constitution of the modern Catholic church, articulates the relationship between religion and politics as a function of the dual, at once “personal” and “social,” nature of man and of his existence at the intersection of the temporal and eternal orders. It defines the specific terms of this relationship as an outcome of a historically contextualized application of the Church’s ethical teaching to the civic realm (the realm that involves relations of “citizenship,” those among citizens as well as among citizens and political authority).

The article examines the historical relationship between rhetoric, religion, and politics in the context of the talks between the Polish Church and the authorities during the 1980s. These talks, started initially to prepare the 1979 visit of Pope John Paul II, evolved from a mechanism for addressing and resolving specific problems to a strategic partnership unprecedented in the Eastern block, in effect an experiment in shared decision-making that played a critical role in the political breakthrough of 1989.

In the context of the Church-authorities talks, the changes in the relationship between religion and politics in Poland over the 1980s consisted of, on the one hand, an increasing “colonization” of heretofore fundamentally civic relations (political authority, civic order, nature of the state) by the axiological discourse of religion, and, on the other hand, a gradual “decolonization” of “personal” and “moral” territory by the discourse of politics. In Poland today (2007), the idiom of religion is very much part of the public language of politics and permeates other areas of civic life (for instance, education or public health); before the 1980s,

¹ A shorter version of this paper was presented at the 16th congress of the International Society for the History of Rhetoric, Strasbourg, France, July 24-28, 2007.

the languages of religion and politics were sharply separated, in fact, were generally considered incompatible. One might suggest that the general blurring of the boundaries between religion and politics, the gradual “moralizing” of the language of politics, and the loss of legitimacy (and thus authority) by political authorities led to a shift in the locus of the social bond from a deficient civic community to an ideal spiritual/moral community (embodied for many people, at least between 1980 and 1981, in the general idea of “Solidarity” as a spiritual/political community alternative to the failed political promise of real socialism). This shift constituted a fundamental, although largely invisible, transformation that formed the run-up to and the background of the properly “political” transformation that followed. The consequences of this fundamental shift in the character of the social bond continue to play themselves out in, and haunt, the new democratic Polish republic.

Retoryka, religia i polityka w kontekście rozmów Kościół-Władza w Polsce, 1980-1989

Streszczenie

Religia i polityka stanowią, oraz wyrażają, dwie różne ale uzupełniające i przecinające się zasadnicze relacje: *divinitas*, relację człowieka do elementu transcendentnego, duchowego, wewnętrznego; i *civitas*, relację którą stanowi konkretna, historycznie istniejąca społeczność. Te dwie relacje stanowią zasadnicze wymiary istnienia ludzkiego w świecie. Przecinają się one w punkcie etycznym, w którym transcendentne zasady lub moralne wartości „przekładają się” na stosunki lub działalność polityczną. Moment “przekładania” pociąga za sobą retorykę.

Gaudium et spes, konstytucja współczesnego Kościoła Katolickiego, ujmuje współzależność pomiędzy religią i polityką jako funkcje dwoistej, zarazem “osobowej” i “społecznej” natury człowieka i jego istnienia na przecięciu dwóch porządków: doczesnego i wiecznego. Definiuje ona zatem tę współzależność jako wynik historycznie skontekstualizowanej wykładni etycznej nauki Kościoła w stosunku do porządku społecznego (na który składają się zarówno relacje “obywatelskie” jak i relacje władzy, głównie relacje pomiędzy obywatelami a władzą).

Autor śledzi te historyczne współzależności pomiędzy retoryką, religią, i polityką na przykładzie rozmów między przedstawicielami Episkopatu i władzy w latach 80ych. Rozmowy te, rozpoczęte przygotowaniem do wizyty Papieża Jana Pawła II do Polski w 1979 roku, rozwinęły się z czasem z mechanizmu utworzonego do rozwiązywania bieżących

problemów w strategiczne partnerstwo bez precedensu w tzw. obozie socjalistycznym. W efekcie stały się one eksperymentem we współdziałaniu, eksperymentem, który odegrał zasadniczą rolę w doprowadzeniu do rozmów “Okrągłego Stołu.”

W kontekście tych rozmów, ewolucja stosunków pomiędzy religią i polityką w latach 80ych składała się, z jednej strony, ze stopniowej “kolonizacji” coraz szerszych obszarów dotychczas politycznej rzeczywistości przez aksjologiczny język i pojęcia religijne, a z drugiej strony przez “dekolonizację” przestrzeni “osobistej” i “moralnej” przez język polityki. W Polsce dzisiejszej (2007), język religii przenika język polityki i innych dziedzin życia społecznego (np. edukacji, polityki społecznej, czy zdrowia); przed 1980 rokiem, języki te były ściśle rozdzielone, wręcz nieprzystawalne. Można by zasugerować, że ogólne zamazanie granic pomiędzy polityką i religią w Polsce Ludowej jak i stopniowa “moralizacja” języka polityki i utrata legitymizacji (i autorytetu) przez władzę polityczną w latach 80ych doprowadziły do przesunięcia środka ciężkości układu społecznego z ułomnej wspólnoty obywatelskiej ku idealnej wspólnotie duchowo/moralnej (ucieleśnionej, dla wielu, przynajmniej w latach 1980-81, w idei “Solidarności” jako utopijnej wspólnoty duchowo/politycznej, alternatywnej wobec skompromitowanych nadziei realnego socjalizmu). To przesunięcie stanowiło być może zasadniczą, aczkolwiek niewidzialną, transformację która z kolei stała się podstawą już ściśle politycznej transformacji, która wkrótce potem nastąpiła. Konsekwencje tej transformacji wciąż się rozgrywają w nowej, demokratycznej Polsce.

Noemi MARIN

From Banned Rhetoric to Public Legitimacy: Religion and National Discourse in Post-Communist Romania²

Abstract

The essay explores the relationship religion and rhetoric in Romania from two perspectives: a) the relationship and discourses of between church and state in communist and post-communist Romania, and b) post-1989 presidential rhetoric and its revisionist strategies to reintroduce religion as a politically redemptive action as part of a renewed Romanian national rhetoric. Lloyd Bitzer explains rhetorical exigence as the need to address an imperfection that invites a rhetorical intervention. The need to re-invite religion into the Romanian political sphere seems to address the rhetorical exigence during the transition from communist to post-communist discourse. After almost half a century of absence, the Romanian Church and religious rhetoric engage with national discourse, contributing a plethora of political, religious, and civic arguments on sanctified authority and freedom of religion. At the same time, post-communist presidential rhetoric reintroduces words of the sacred into the secularized political discourse of transition. In an emblematic way, the relationship between religion and politics brings with it a rhetorical revival.

Od Zakazanej Retoryki do Publicznej Legitymacji: Religia a Dyskurs Narodowy w Rumunii

Streszczenie

Autorka podchodzi do powiązań pomiędzy retoryką a religią we współczesnej Rumunii z dwóch perspektyw: a) stosunków pomiędzy kościołem a państwem w komunistycznej i post-komunistycznej Rumunii, i b) retoryki prezydenckiej po 1989 roku i jej rewizjonistycznego

² A shorter version of this article was presented at the 16th Congress of the International Society for the History of Rhetoric, Strasbourg, France, July 24-28, 2007.

powrotu do religii jako strategii politycznej kompensacji w ramach nowego dyskursu narodowej tożsamości. Lloyd Bitzer tłumaczy „retoryczną konieczność” jako potrzebę odpowiedzi w obliczu niedoskonałości czy raczej trudności w sferze komunikacji, która „wymaga retorycznej interwencji”, czyli – zmian w zakresie dyskursu odwołującego się do nowej tożsamości narodowej. Powrót religii do sfery polityki w Rumunii wydaje się być spowodowany taką właśnie koniecznością w trakcie przejście od dyskursu komunistycznego do post-komunistycznego. Po prawie pół wieku nieobecności, Kościół Rumuński i dyskurs religijny stały się znowu częścią dyskursu narodowego, wnosząc ze sobą różnorodność argumentów co do legitymizacji władzy, ale i wolności religii. Jednocześnie retoryka prezydencka wnosi język świętości do świeckiego dyskursu politycznego transformacji. W symboliczny sposób, powiązania pomiędzy religią i polityką przynoszą ze sobą retoryczne odrodzenie.

Ekaterina V. HASKINS

Religion, Cultural Memory, and the Rhetoric of National Identity in Russia

Abstract

The article traces the historical fusion of religion and the discourse of national identity in Russia, from the victory of Napoleon in 1812 through the fall of communism. Beginning with the victory over Napoleon, religion became central to Russian national identity. During the communist period, the totalitarian state relied on residual religious sentiment to mobilize the country in time of war, while dissidents saw religion as a source of moral courage in the face of political oppression. Increased political pluralism and expansion of religious freedom in the years of perestroika created opportunities for appropriation of the nation's forgotten or suppressed cultural heritage. As one of the main victims of the Soviet regime, religion in general and Orthodox religion in particular appeared as a ready source of cultural authority and spiritual transcendence. The article builds on Kenneth Burke's concepts to argue that appeals to religion in a variety of narratives of national self-definition that emerged in the wake of perestroika offered a kind of "equipment for living" (Burke, *Philosophy of Literary Form*), as well as "frames of acceptance" or "of rejection" (Burke, *Attitudes Toward History*) in an atmosphere of spiritual vacuum and collective identity crisis brought upon by a collapse of faith in the legitimizing myth of Marxism-Leninism.

Religia, pamięć kulturowa, a retoryka tożsamości Narodowej w Rosji

Streszczenie

Poczynając od zwycięstwa nad Napoleonem w 1812 roku, religia stała się centralnym elementem Rosyjskiej tożsamości narodowej. W okresie komunistycznym, totalitarne

państwo opierało się na szczątkowych uczuciach religijnych w celu mobilizowania społeczeństwa w czasie wojny, a dysydenci widzieli w religii źródło moralnej odwagi / oporu wobec ucisku politycznego. Wzrost pluralizmu politycznego i rozszerzenie przestrzeni wolności religijnej w latach *pierestrojki* stworzyły warunki do powrotu zapomnianego bądź świadomie tłumionego dziedzictwa kulturowego. Jako jedne z głównych ofiar reżimu sowieckiego, *religia* w ogóle a szczególnie *prawosławie* pojawiły się jako gotowe wzorce autorytetu kulturowego i odrodzenia duchowego. Opierając się na pojęciach Kennetha Burke'a, autorka sugeruje, iż odniesienia do religii w wielu odmianach sposobów mówienia o tożsamości narodowej, które pojawiły się w rezultacie *pierestrojki*, oferowały swojego rodzaju "ekwipunek do życia" (Burke, *Philosophy of Literary Form*), jak i "struktury akceptacji" bądź też "odrzućenia" (Burke, *Attitudes Toward History*) w atmosferze duchowej pustki i kryzysu zbiorowej tożsamości spowodowanych upadkiem wiary w legitymizującą władzę mity marksizmu-leninizmu.

Irena BUCKLEY

La topique chrétienne dans le discours politique contemporain lituanien

The Christian Topos in Lithuanian Political Discourse

Abstract

President Valdas Adamkus stated in 2007 that the Lithuanian state was undergoing an identity crisis. Using research based on a linguistic corpus prepared at Vytautas Magnus University, my article relates that notion to the use of Christian topoi in Lithuanian parliamentary discourse. Our aim will be to see if the Christian heritage of Lithuania is at stake.

Christian rhetoric returned to the public sphere in Lithuania in 1990, but the country's legislators have never tried to introduce such rhetoric into the European constitution. What then is the exact function of this rhetoric in Lithuanian parliamentary speeches? And to what extent does the tradition of popular Christian faith correspond to current social reality in Lithuania?

In the wake of the Soviet period, during which political rhetoric consisted of monologue rather than dialogue, Lithuania is still trying to rebuild the foundations of an intelligent, logic-based discourse in the public sphere. Unfortunately, the models currently in vogue are borrowed from journalism and marketing, which is reflected in their ethos- and pathos-based types of argumentation.

Politicians use social codes to reduce the distance between themselves and their audience, and since modern moral codes remain "essentially religious" (E. Durkheim), they are able to refer to the divine kingdom and moral transcendence, using the three elements of persuasion by ethos: competence, confidence, and community of interests. This may be seen in proverbs, clichés, and sayings, giving their language a colloquial flavour, forgetting the injunction not to use God's name unnecessarily (A. G. Gargani). They also use ethos to strengthen their moral authority, as when taking the parliamentary oath, for an oath involves responsibility and belief, according to J. Derrida. One is left to wonder, however, whether these are the genuine expressions of religious sentiment or mere ornaments destined to further legislators' political aims.

Lithuanian history facilitates the use of Christian topoi by members of parliament, for religion and patriotism have often been linked in resistance against repressive regimes and in the familiar topos "Lithuania, the land of crosses and of the Virgin Mary". Thus, there are

several ways in which these themes are employed by legislators, even when they are not practicing Catholics, like the non-believers who rely on believers for moral support (S. Zizec): in search of a moral standard to apply to themselves and to colleagues, they invoke the Decalogue, denounce hypocrisy, or pose as omniscient orators who must be listened to and obeyed by all.

Humankind's sublime nature is a topos that often turns into ironic discourse when it is used to mock adversaries' grandiloquence and divine pretensions, while the "God and country" topos similarly gives way to a sarcastic comparison between professed ideals and the reality of a society fuelled by self-interest and greed.

Five conclusions can be drawn from our study, even if it is but an introduction to a vast but little-explored field: 1) The Christian topos is frequent in Lithuanian political discourse, but it rarely translates into a sublime form of rhetoric, 2) The mixture of political and religious language is aimed not at a specialized audience, but at the mostly Christian general public, to whom Christian signs and symbols are familiar and welcome, 3) The Christian topos affects its audience's emotions, providing relief from abstruse and boring administrative and conceptual discourse, 4) Ethos, the speaker's identity (political party, aims, intellectual level), plays a key role in the use of this Christian discourse. Facile, popularized religious elements are folded into carefully crafted arguments, spicing up dry political language, nuancing everyday speech, 5) Political discourse plays with the Other's religious sentiments, and this game shows disregard and disrespect for the importance of the Catholic religion in the history and the identity of Lithuania, known as "The Land of the Virgin Mary".

Topika chrześcijańska w litewskim dyskursie politycznym

Streszczenie

Prezydent Valdas Adamkus stwierdził w 2007 roku, że państwo Litewskie przechodzi kryzys tożsamości. Opierając się na danych językoznawczych przygotowanych przez Uniwersytet Vytautasa Magnusa w Kownie, autorka odnosi to zjawisko do topiki chrześcijańskiej w litewskim dyskursie parlamentarnym. Celem jej badań jest stwierdzenie czy kryzys ten oznacza że chrześcijańska spuścizna Litwy jest zagrożona.

Chrześcijańska retoryka powróciła do sfery publicznej na Litwie w 1990 roku, ale prawodawcy litewscy nigdy nie próbowali włączyć tej retoryki do konstytucji europejskiej. Jaka wobec tego jest funkcja tej retoryki w litewskich wystąpieniach parlamentarnych? Do

jakiego stopnia tradycja chrześcijańskiej wiary przystaje do współczesnych realiów społecznych na Litwie?

Od czasów sowieckich, kiedy to retoryka polityczna sprowadzała się do monologu zamiast dialogu, Litwa próbuje odbudować fundamenty inteligentnego, opartego na logice dyskursu publicznego. Niestety, modne modele wywodzą się z dziennikarstwa i marketingu, co odzwierciedla się w argumentacji opartej głównie na etosie i patosie.

Politycy używają kodów społecznych w celu zmniejszenia dystansu pomiędzy nimi samymi a ich słuchaczami, a w związku z tym, iż współczesne kody moralne pozostają “zasadniczo religijne” (Durkheim), politycy odnoszą się do królestwa niebieskiego i moralnej transcendencji używając trzech elementów perswazji etycznej: kompetencji, zaufania, i poczucia wspólnoty interesu. Elementy te są widoczne w przysłowiach, kliszach językowych, i powiedzeniach nadających językowi polityków charakter kolokwialny (Gargani). Politycy używają argumentacji etycznej także dla wzmocnienia swojego autorytetu moralnego, na przykład w czasie składania przysięgi parlamentarnej (przysięga, jak twierdzi Jacques Derrida, zakłada odpowiedzialności i wiarę). Można się więc zastanowić, czy są to autentyczne wyrazy uczuć religijnych czy tylko ozdobniki używane dla łatwiejszego osiągnięcia celów politycznych.

Znajomość historii Litwy ułatwia rozumienie, dlaczego parlamentarzyści używają topiki chrześcijańskiej; religia i patriotyzm często łączyły się w oporze przeciw despotyzmowi (jak w znanym powiedzeniu “*Litwa, ziemia krzyży i Dziewicy Marii*”). Istnieje wiele sposobów użycia tej topiki przez polityków, nawet jeżeli nie są oni praktykującymi katolikami (niewierzący liczą wtedy na moralne wsparcie wierzących – Zizec). W poszukiwaniu moralnych norm, którymi mogliby oceniać siebie i innych odwołują się częstokroć politycy do Dekalogu, atakują hipokryzję, albo pozują na wszechwiedzących mówców, którzy mają być słuchani przez wszystkich. *Wzniosła natura człowieka*, to topos, który często nabiera charakteru ironicznego, gdy używany jest do szydzenia z krasomówstwa przeciwników, a z kolei topos “*Bóg i ojczyzna*” przechodzi w sarkazm w zestawieniu z kontrastem pomiędzy wyrażanymi ideałami a realiami społeczeństwa goniącego za własnym interesem.

Z badań nad dyskursem parlamentarnym można wyciągnąć pięć podstawowych wniosków: 1) topika chrześcijańska występuje często w litewskim dyskursie politycznym, ale rzadko przeradza się we wzniosłą formę retoryki; 2) mieszanka języka polityki i religii przeznaczona jest dla ogólnego, w większości chrześcijańskiego, odbiorcy; 3) topika chrześcijańska oddziałuje na uczucia odbiorcy, dostarczając ulgi od niezrozumiałego i

nudnego dyskursu administracyjnego; 4) etos, tożsamość mówcy (przynależność polityczna, cele, poziom intelektualny) grają zasadniczą rolę w użyciu topiki chrześcijańskiej. Płytkie, zwulgaryzowane elementy religijne wplatane są w starannie przygotowaną argumentację, nadając smak suchemu językowi polityki i mowie potocznej; 5) dyskurs polityczny bawi się religijnymi uczuciami innych, a ta zabawa okazuje lekceważenie i brak szacunku dla znaczenia religii katolickiej w historii Litwy, znanej jako “ziemia Dziewicy Marii.”

Jakub Z. LICHĄSKI

**“Theology of liberation” and its Tradition in Poland –
Church, Politics, and Rhetoric in 1981-1989**

*Such maltreatment of man that PZPR [the communist party – added by JZL]
has committed is what we have not seen for a long time.
Let God have mercy on those who have compromised communism and marxism.*
Cardinal Stefan Wyszyński, 1965

Abstract

Based on an analysis of the sermons of different priests in the Polish Church in the years 1981-1989, the paper will explore the shifting and intersecting lines of engagement between religion and politics accompanying the Polish version of the “theology of liberation”. The analysis reveals the politics and “fight for democracy” behind religious rhetoric in a specific historic context (the years 1981-1989) and thus contributes to an understanding of the complex relationship between the historic context and religious rhetoric more generally.

“Teologia wyzwolenia” i jej polska tradycja – Kościół, polityka i retoryka w latach 1981-1989

Streszczenie

Celem artykułu jest pokazanie relacji pomiędzy Kościołem polskim a państwem w latach głównie 1981-1989 (autor odwołuje się także do wydarzeń wcześniejszych). Opiera się badacz głównie na analizie kazań różnych przedstawicieli kościoła polskiego, a także oficjalnych dokumentach bądź wypowiedziach przedstawicieli hierarchii kościelnej. Autor pragnie pokazać, iż składają się one na swoistą odmianę “teologii wyzwolenia”; nie są analizowane jednak kwestie teologiczne, a tylko odniesienia społeczne dotyczące np. obrony praw człowieka przez Kościół, czy walki z opresywnością systemu politycznego PRL (także w latach przed rokiem 1981). Analiza ukazuje pewne cechy ówczesnej polityki i „walkę o demokrację” jaką prowadził Kościół w specyficznym kontekście historycznym (lata 1981-1989, ale i wcześniej); szczególny nacisk położony jest na analizę wystąpień księdza Jerzego Popiełuszki. Badacz, dowołując się do zasad *rhetorical criticism* oraz specyficznego rozumienia ideologii przez m.in. Teuna van Dijka, ukazuje zaskakujące konsekwencje, gdy do analizy treści wystąpień o charakterze religijnym „przyłożyć” narzędzia analizy retorycznej.

Ogłoszenia / Nuntii

1. VI Konferencja retoryczna: *Retoryka a nauka*

Termin: piątek 26.10.2007

Miejsce: UW, budynek Wydziału Geografii (Pałac Tyszkiewiczów-Potockich, Sala Balowa), Krakowskie Przedmieście 24, I piętro

PROGRAM

11.00 – 11.05 – otwarcie konferencji

11.05 – 11.35 – Julian Daszkowski – *Statystyka a retoryka*

11.35 – 12.05 – Beata Gaj - *Chymiatrica oscula - chemiczne pocałunki, czyli o łacińskiej XVII-wiecznej prozie naukowej na przykładzie Śląska*

12.05 – 12.35 – Anna Bendrat - *Retoryka a konstytuowanie się komunikacji politycznej jako nauki na przykładzie Stanów Zjednoczonych*

12.35 – 13.05 – Leszek Drong - *Retoryczny charakter interpretacji (na przykładzie literaturoznawstwa)*

13.10 – 14.00 PRZERWA NA OBIAD [Pałac Kazimierzowski - klub]

14.00 – 14.30 - Dorota Heck - *Retoryka a stylistyka tekstów naukowych*

14.30 – 15.00 - Maria Załęska – *Konfutacja w artykułach naukowych*

15.00 – 15.30 - Elżbieta Wierzbicka - *Erystyka w tekstach naukowych*

15.30 – 15.45 - PRZERWA NA KAWĘ

15.45 – 16.15 - Marek Skwara – *Małe podręczniki wielkich mistrzów*

16.15 – 16.45 - Elżbieta Wierzbicka – *Szkolne podręczniki do nauczania retoryki*

16.45 – 16.55 – podsumowanie obrad

UWAGA: - dyskusja po każdym referacie

17.00 - ZEBRANIE WALNE PTR (I TERMIN)

17.15 - ZEBRANIE WALNE PTR (II TERMIN)

Autorzy numeru

Buckley Irena, Universite Vytautas Magnus, Kanas, Lituanie, i.buckley@hmf.vdu.lt

Haskins Ekaterina, Rensselaer Polytechnic Institute, New York, USA, haskie@rpi.edu

Lichański Jakub Z., Uniwersytet Warszawski, Warszawa, Poland,

postmaster@Lichanscy.atomnet.pl

Marin Noemi, Florida Atlantic University, Boca Raton, Fl, USA, nmarin@fau.edu

Orantowski Cezar M., San Diego State University, San Diego, USA, ornat@mail.sdsu.edu